

Pozor!

Tu napisane vsebine niso bistvene za študij, v knjigi dr. Mitja Ferenca **Zgodovina Jugovzhodne Evrope 20. stoletje** pa te vsebine tudi niso tako podrobno (ali pa sploh ne) predstavljene. Z namenom celotivtega razumevanja tematike pa je vseeno to dobro vsaj preleteti 😊.

Nastanek 1. Jugoslavije

5. in 6. oktobra 1918 je bil v [Zagrebu](#) ustanovljen Narodni svet Slovencev, Hrvatov in Srbov. V sprejetem pravilniku je poudaril, da je »politični predstavnik vseh [Slovencev](#), [Hrvatov](#) in [Srbov](#), ki žive v [Hrvaški](#) in [Slavoniji](#) z [Reko](#), v [Dalmaciji](#), [Bosni in Hercegovini](#), [Istri](#), [Trstu](#), [Kranjski](#), [Goriški](#), [Štajerski](#), [Koroški](#), [Bački](#), [Banatu](#), [Baranji](#), [Medjimurju](#) in po ostalih krajih jugozahodne Ogrske.« Narodnemu svetu je formalno načeloval [Anton Korošec](#), v njegovi odsotnosti pa sta ga vodila [Svetozar Pribičević](#) in dr. [Ante Pavelić](#) (le-tega ne smemo zamenjevati s kasnejšim vodjo [NDH](#)).

Avstro-Ogrska je oktobra [antanti](#) v zameno za premirje ponudila avtonomijo za slovanske narode v državi, kar pa je predsednik [ZDA Woodrow Wilson](#) zavrnil. Narodni svet je na podlagi te zavrnitve **21. oktobra** zahteval brezpogojno samoodločbo. Po porazu [Avstro-Ogrske](#) in [centralnih sil](#) sta hrvaški sabor v Zagrebu in ljudski shod v Ljubljani **29. oktobra** razglasila narodno osvoboditev in ustanovitev samostojne [Države Slovencev, Hrvatov in Srbov](#) s središčem v [Zagrebu](#). 31. oktobra je bila v Ljubljani ustanovljena Narodna vlada SHS v Ljubljani. Ta je bila najvišji zakonodajni in upravni organ v Sloveniji. **1. novembra** je Narodni svet za Štajersko povišal [Rudolfa Maistra](#) v generala in mu poveril poveljstvo na slovenskem Štajerskem. **23. novembra** so slovenske enote razorožile nemške brambovce v [Mariboru](#)

Država Slovencev, Hrvatov in Srbov (krajše Država SHS) je bila država [konfederalnega](#) tipa, ki je nastala 29. oktobra 1918 in je obsegala ozemlje [južnoslovanskih](#) narodov nekdanje [Avstro-Ogrske](#). Obstajala je le do združitve s kraljevino [Srbijo](#) **1. decembra 1918**.

Nevarnost s strani [Italije](#), ki je v skladu z [londonskim paktom](#) zasedla [Primorsko](#) in [Istro](#) ter dele [Dalmacije](#), in pritisk Srbov po združitvi v skupno državo, izražen že s [Krfsko deklaracijo](#), sprejeto **20. junija 1917** v izgnanstvu na [Krfu](#), sta povzročila **1. decembra 1918** združitve Države SHS s [Kraljevino Srbijo](#) v [Kraljevino Srbov, Hrvatov in Slovencev](#) s prestolnico v [Beogradu](#).

Meja z Italijo

12. novembra 1920 so predstavniki vlade SHS in italijanske vlade v italijanskem mestu [Rapallo](#) podpisali pogodbo o razmejitvi, znano kot [rapalska pogodba](#). Jugoslavija se je z njo odrekla velikanskemu delu ozemlja na zahodu: [Goriški](#), delu [Notranjske](#), [Trstu](#), [Istri](#), [Zadru](#) ter otokom [Cres](#), [Lošinj](#), [Lastovo](#) in [Palagruža](#). [Reka](#) je dobila status svobodnega mesta, dve leti kasneje pa je Jugoslavija priznala Italiji tudi pravice nad tem mestom. S podpisom rapalske pogodbe je pod Italijo prišlo okoli pol milijona Slovencev in Hrvatov.

Oris posameznih narodov v 1. Jugoslaviji

Srbi in njihova vlada so v tem času videli Srbijo kot zmagovalko I. sv. vojne, po drugi strani pa so mislili, da so Slovenijo in Hrvaško pravzaprav osvobodili izpod tisočletne nemške nadvlade. Poleg tega so Srbi mislili, da so upravičeni do vladanja novi državi tudi zaradi dejstva, da so v I. sv. vojni izgubili več mož in premoženja (Miha: vojna škoda), kot katera

druga država udeleženka omenjene vojne. Za primerjavo, srbske izgube mož so bile za 2,5-krat višje od tistih v Franciji in 3-krat višje od tistih v V.Britaniji in Italiji (Miha: v Franciji v Verdunu je bila največja bitka I.sv.vojne, V.Britanija pa je bila poleg te bitke udeležena tudi v bitkah pri Solunu (Grčija) in Dardanelah (Turčija). Samo V.Britanija je izgubila več milijonov mož, pa so bile njene izgube še vedno 3-krat manjše od srbskih). Srbi pa niso izgubljali mož le na bojiščih, temveč tudi zaradi posledic tifusa. Skupno je Srbija zaradi posledic vojne in bolezni izgubila petino prebivalstva (20%), četrtno goveje črede (25%), tretjino konjev (33%) in polovico pujsev, ovc in koz. Viri navajajo, da je bila škoda na kmetijskih pridelkih (njivah), transportni infrastrukturi (ceste, motovi ...) in samih objektih (hiše, tovarne ...) neizmerljiva. K tem izgubam pa je potrebno prišteti še srbske vojne izgube iz Balkanskih vojn leta 1912 in 1913. S tega vidika je lažje razumeti srbske želje za prevlado v novo nastali državi.

Zaradi tega in tudi zaradi same številčne prevlade so Srbi oz.pravoslavci (še Črnogorci in Makedonci) v novonastali državi uspeli bolje uvljeviti svoje načine političnega vladanja kot katoliki (Slovenci in Hrvati). Katoliški del države je uspel formirati konzervativne (verske), socialne in politične skupnosti (stranke), ki so temeljile na ideološki pripadnosti Srednji Evropi, medtem ko so pravoslavci svojo vero jemali kot element konstituiranja nacionalne pripadnosti. Srbi so glede na to, da so v 19.stoletju oblikovali državo, bili na svojem ozemlju pretežno etično homogeni, stremeli k oblikovanju pozitivne, ponosne in posesivne države. V upravljanju države so imeli pogosto agresivne in nasilne strategije kako doseči politične cilje. Imeli so tudi slogan: »Samo sloga srbina spasava«. Do leta 1918, ko se je oblikovala nova država Kraljevina SHS, so imeli izkušnje z organizacijo države, vzpostavljanjem vojske in oblikovanjem zunanje politike. V tem letu je lahko zaradi omenjenega samo Srbija k novo nastali državi prispevala politično elito, ki je bila sposobna vladati, državni aparat, ki je temeljil na pravu, poleg tega pa tudi izkušeno civilno, diplomatsko in vojaško osebje ter kraljevsko dinastijo. Črnogorci so do leta 1918 sicer tudi imeli lastno državo, vendar so bile njihove izkušnje z vodenjem države bolj preproste in so predvsem temeljile na sorodstvenih vezeh.

Bošnjaki so bili po tradiciji zelo konzervativni, upirali so se reformam in nikoli niso sami sebi vladali. Vzpostavili so **strategijo klientele**, kar pomeni, da so podpirali vsakega vladarja, ki jim je vladal (Otomanski imperij, Habsburžani, Srbi, Nacisti in Komunisti).

Slovenci so bili na drugi strani majhen, a modern narod. V stoletjih življenja v Habsburški monarhiji so se naučili pogajati in oblikovati razne politične koalicije, da bi dosegli trenutno željeni cilj. Poleg tega so bili visoko pismeni, pragmatični, zaradi česar so postali primeren kader v lokalni upravi in splošni administraciji. Slovenci so imeli v tistem času močno željo po srbski vojski, ki bi jih obvarovala Italijanov. To je Srbom prav prišlo, saj so želeli z vsiljevanjem svojega vpliva Slovencem preprečiti, da bi se povezali s Hrvati s čimer bi tvorili močno proti utež srbski prevladi. Vendar je jezikovna različnost Srbom preprečila, da bi v Sloveniji pustili močnejši kulturni vpliv. Po drugi strani pa so Slovenci tekoče govorili tako slovensko kot srbsko, zaradi česar so lahko odhajali na delo v državne službe v Beograd.

Hrvati so bili v času nastanka nove države politično precej morbiden narod. Najprej so jih v 19.stoletju zapustili Habsburžani, nato po 1.sv.vojni pa še Madžari (Miha: zaradi razpada Avstro-Ogrske). Hkrati so se v novo nastali državi bali prevlade Srbov.

Hrvaška in Vojvodina sta imeli v času med obema vojnoma precej velike srbske skupnosti, ki so bile tam naseljene v času Habsburžanov predvsem zato, da bi Habsburški imperij varovali pred Otomanskimi vpadi. Tovrstni Srbi so se imenovali »**prečani**«, ker so naseljevali ozemlja severno od rek Una, Sava in Donava. Skupno jih je bilo za okoli eno petino vseh Srbov. V matični Srbiji so se Srbi imenovali »**srbijanci**«. Slednji so s politično močjo »prečanom« pomagali, da v Vojvodini niso bili več stalna manjšina (Miha: v Vojvodini kot del Kraljevine SHS so postali večina). Omeniti je tudi potrebno, da so bili »prečani« zaradi dolgoletne madžarske nadvlade kulturno in politično zahodno orientirani (podobno kot Slovenci in Hrvati), s čimer so bili superiorni »srbijancem«. Slednji so z namenom, da bi zmanjšali razlike

med Srbi, kot so »prečani« in »srbijanci«, začeli uveljavljati **pan-srbsko solidarnost**. Vendar so se čez čas »srbijanci« v strahu, da bi izgubili preveč težko pridobljene politične moči, začeli upirati, zaradi česar je bil vzpostavljen nov model kot je bila nekdanja **Habsburška solidarnost**. Nasploh je bilo v Kraljevini SHS vprašanje superiornosti posameznih delov države nad drugimi precej boleče, saj so ne samo »prečani« temveč predvsem Slovenci in Hrvatje z razvitostjo Habsburškega imperija precej težko prenašali, da jim vladajo gospodarsko zaostali »srbijanci«. »Srbijanci« pa so vsem vračali s tem, da so oni tisti, ki delajo, ostali pa se le peljejo zraven.

1. Jugoslavija kot zapleten sistem

V času med obema vojnoma je bila 1. Jugoslavija po vseh kriterijih kot so zgodovinski, politični, socialni, pravni sistem, religije in kulture, najbolj zapletena novonastala država v Jugovzhodni in Srednji Evropi. Vzrok zapletenosti je bil v tem, da so posamezne dežele izhajale iz zelo različnih sistemov.

<p>Izvori posameznih dežel, iz katerih je nastala 1. Jugoslavija:</p> <p>Avstro-Ogrska: avstrijski del – Slovenija in Dalmacija madžarski del – avtonomno podkraljestvo Hrvaška-Slavonija, Vojvodina kot del madžarskega kraljestva skupni del – BiH (dežela, ki je bila v skupnem upravljanju)</p> <p>Otomanski imperij - do Balkanskih vojn 1913 in 1914 Makedonija Sandžak (danes pokrajina v Srbiji)</p> <p>Samostojni državi Srbija Črna gora</p>	<p>Jeziki:</p> <ul style="list-style-type: none"> • srbohrvaščina (Hrvaška, Srbija, BiH, Črna gora) • slovenščina • makedonščina • albanščina (Kosovo, deli Makedonije) • jeziki manjšin (nemški, italijanski, madžarski, turški) <p>Pisave:</p> <ul style="list-style-type: none"> • latinica • cirilica
---	--

1. jugoslavija je bila popolnoma nova država, ki še nikoli prej ni obstajala. Manjkala ji je etnična homogenost in skupna zgodovina. Posamezni deli države so živeli pod nemško, madžarsko, italijansko, otomansko in bizantinsko oblastjo ter kulturnim vplivom. Severni in zahodni del pa je bil nekaj let kot Iliriske province tudi del Napoleonove Francije. Narode v novonastali državi pa je ločevala tudi religija. **Theodozianova linija** je ločevala zahodni religiozni svet, ki je bil del rimskega imperija in zato katoliške veroizpovedi (Slovenija in Hrvaška) ter vzhodni religiozni svet kot del bizantinskega imperija in zato pravoslavne oziroma muslimanske vere (vsa preostala Jugoslavija).

V Jugoslaviji so obstajale pokrajine, ki so bile večinoma etnično homogene, govorili so le en jezik, imeli eno religijo in seveda skupno zgodovino (zmešnjava je bila torej na državnem in ne toliko na lokalnem nivoju). Vendar, da ne bi bilo preveč preprosto, so obstajale tudi pokrajine, kjer je bilo vse skupaj zmešano. Take pokrajine so bile: BiH, Vojvodina, Kosovo, Makedonija.

Statistika

1. Jugoslavija je bila izrazito kmetijska država in družbena struktura je bila, razen v mali Sloveniji, zelo zaostala. Z leti se je delež prebivalstva, ki je živel na podeželju sicer zniževal,

vendar je bil leta 1938 z 76,5% še vedno zelo visok. Prevladovala je srednja in mala kmečka posest, izoblikovana že v 19.stoletju, z vsemi svojimi problemi, kot sta npr.gospodarska nerentabilnost in družbenopolitična konservativnost. Takšna gospodarska in socialna struktura ni omogočala večje akumulacije, ki bi bila nujno potrebna za hitrejši gospodarski in kulturni razvoj. Industrija se je razvijala prepočasi in še zdaleč ni mogla absorbirati demografskih presežkov s podeželja. Tako je ostajalo na kmetijah velikansko število odvečne delovne sile v dejanskem položaju najbednejšega agrarnega proletariata, in to je bile eden največjih družbenih problemov jugoslovanske države.

- leta 1931 so imela le 3 jugoslovanska mesta populacijo nad 100.000 prebivalci, še 4 druga pa so imela populacijo nad 50.000 prebivalci
- nataliteta v Jugoslaviji je bila z 1,45% med najvišjimi v tedanji Evropi
- prebivalstvo je bilo leta 1940 ocenjeno na 15.919.000 duš.

V Kraljevini SHS so kmetje iz ozemelj nekdanje Avstro-Ogrske hitro profitirali iz naslova zemljiških reform, medtem ko so morali tisti iz delov Srbije in Črne gore vzeti kredite, da so obnovili polja in črede na predvojno stanje. Vlada Kraljevine SHS je 19.decembra 1919 vzpostavila **Začasno določilo** (ang.Interim Decree), ki je v BiH in Makedoniji ustavila še vedno izvajani serfdom, v Dalmaciji, Slavoniji in Vojvodini pa polkolonialni sistem (zemlja za obdelavo se je razdeljevala med revne kmete). Čeprav so bili močni politični pritiski, pa omenjenemu določilu niso sledile potrebne investicije v kmetijstvo. Te bi bile z vidika povečane učinkovitosti kmetijstva še posebej potrebne, saj je bilo v tistem času več kot 75% prebivalstva odvisno od kmetijstva, to pa je v državni proračun prinašalo le 1% vseh prihodkov. V Kraljevini SHS je bila tako ruralna populacija, ki je životarila na vasi, pretežno nezaposlena, podhranjena, polpismena, bolehalo za raznimi boleznimi, in je predstavljala resen problem vladi, kar sicer ni veljalo za urbano (mestno) populacijo

Slovenske politične stranke v 1.Jugoslaviji

RAZLIKOVANJE STRANK PO NEKATERIH OSNOVNIH IDEJNIH IN POLITIČNIH OPREDELITVAH

1. **SLS** se je zavzemala za tradicionalne konzervativne idejne kulturne vrednote, za večjo vlogo cerkve v državi, šoli in kulturi, po drugi strani pa za napredne socialne reforme v prid kmetov in delavcev ter za večje pravice vseh vrst združništva in ljudske samopomoči.
2. **LIBERALCI** so bili za moderne kulturne poglede, proti vlogi cerkve v političnem življenju in v šolstvu, za svobodnjaško vzgojo in kulturo, po drugi strani pa se niso veliko menili za socialno zaščito kmeta in delavca. Bili so za neomejeno kopičenje bogastva in s tem posredno tudi družbene in politične moči.
3. **SOCIALISTI** in **KOMUNISTI** so bili za socializem, ki naj da vse pravice delavcem. Razlikovali so se v tem, da so prvi želeli priti do tega po mirni poti, drugi pa kar na hitro, z revolucijo.

RAZLIKOVANJE SLOVENSКИH POLITIČNIH STRANK Z VIDIKA POGLEDA NA NARODNO VPRAŠANJE

1. Pripadniki **SLS** so menili, da bi morali izhajati iz slovenske narodne samobitnosti in ji zagotoviti razvoj. Zato so se zavzemali za avtonomno Slovenijo. Poleg številne družbene baze (kmetje, duhovniki) in splošne politične ideologije je bilo tudi njeno zavzemanje za avtonomijo element, ki je stranki dajal absolutno moč nad Slovenci med obema vojnama.
2. **SLOVENSKA LIBERALNA STRANKA** se je zavzemala za jugoslovanski narodni unitarizem in za centralistično državno obliko (Slovenija v njej ne bi imela avtonomije). Pripadniki te stranke so bili označeni za »jugoslovanarje«.
3. **SOCIALNI DEMOKRATI** so vztrajali pri unitaristični in centralistični ureditvi.
4. **SLOVENSKI KOMUNISTI**, ki so bili spočetka tudi centralisti, pa so leta 1923 radikalno obrnili svoje poglede v smer slovenske samobitnosti in federacije.

Poleg političnih strank so na slovensko družbeno in politično življenje vplivali tudi delavski sindikati. Idejno so zastopale tri različne smeri:

- marksistična (socialdemokratsko komunistično)
- krščansko socialistična
- liberalno narodno socialistična

Velik vpliv na družbeno in politično življenje so imele na slovenskem kulturne – prosvetne organizacije in društva, ki so bila na gosto posejana po vsej deželi. Vsaka politična stranka je imela še svoja kulturno prosvetna društva, ki so prek kulturne prosvete in športne dejavnosti pridobivala ljudi v svoje stranke. Tako je na primer SLS imela Prosvetno zvezo in prosvetna zveza društva v vsaki fari, poleg tega še Orlovsko zvezo. Liberalna stranka je imela Sokole, samostojni kmetje pa so imeli Zvezo kmečkih fantov in deklet, socialni demokrati Svobodo in krščanski demokrati Krekovo mladino.